

Českokrumlovská židovská komunita v soudobé fotografii¹

Iva STEINOVÁ

ANOTACE: Příspěvek reflektuje stálou expozici „Svět českokrumlovských Židů“ v zimní modlitebně synagogy v Českém Krumlově, která po znovuootevření synagogy představuje osudy krumlovských Židů doprovázené převážně soudobými fotografiemi místních významných ateliérů Wolf a Seidel. Novodobá historie zdejší židovské komunity začíná krátce po polovině 19. století a končí nástupem fašismu a obsazením Sudet v roce 1938. V tomto období stála v popředí rodina Spiro, která se v Krumlově usadila za účelem podnikání v oblasti papírnictví a postupným rozšiřováním výroby a vedlejších činností přispěla k rozkvětu města a jeho obyvatel.

1

Novodobá historie židovského osídlení v Českém Krumlově má své počátky v 80. letech 18. století. Od středověku až do druhé poloviny 18. století byl totiž Židům Český Krumlov zapovězený. Příčinou bylo privilegium městu Český Krumlov, v němž Petr IV. z Rožmberka roku 1494 zakazuje pobyt Židům ve městě i předměstích.² Na toto privilegium se odvolávali měšťané i v dalších staletích. V 60. letech 18. století postavili majitelé panství Schwarzenberkové vinopalnu na krumlovském předměstí Špičáku a nejspíše od 80. let ji pronajali Židu Isakovi, který předtím působil ve stejné profesi v Netolicích. Jeho syn Löbl Isak směl na Špičáku od roku 1787 i s rodinou v podnájmu bydlet.³ Ale ani tento předěl se z hlediska židovského osídlení Krumlova neukázal být zásadní. Löbl Isak získal v roce 1787 nové příjmení Rusterholzer a společně se syny

Isakem, Abrahamem a Lazarem přestoupili v letech 1806 a 1807 ke katolickému náboženství.⁴ Zaniklo tím jediné familiantské místo ve městě Českém Krumlově a postavení dalších židovských rodin se zkomplikovalo.

Rusterholzerovu rodinu na Špičáku vystřídala rodina Samuela Neumanna.⁵ Začala kolem sebe soustřeďovat židovský obchod, čímž vyvolala odpor českokrumlovských obchodníků

■ Poznámky

1 Příspěvek vznikl u příležitosti znovuootevření synagogy v květnu 2013.

2 Židé se ve středověku v českých zemích směli usazovat jen se svolením krále. Jan Lucemburský udělil Petru z Rožmberka povolení usadit v rožmberských městech a městečkách čtyři židovské rodiny, viz SOA Třeboň, Historica, 9a. Není však zřejmé, zda mezi nimi byl i Český

Obr. 1. Fotografie zástavby na českokrumlovském předměstí Špičáku z přelomu 19. a 20. století, ateliér Josefa Wolfa, 1900. (Státní okresní archiv Český Krumlov)

Krumlov. Přibližně ve stejné době je v Krumlově doložen pobyt Žida Merclina, viz EMLER, Joseph (ed.). Regesta diplomatica nec non epistolaria, Pragae 1886, č. 253 ze dne 6. 1. 1336. Zákaz pobytu Židů viz SOkA Český Krumlov, AM Český Krumlov, K-1, i. č. 21.

3 SOA Třeboň, pobočka Český Krumlov, Velkostatek Český Krumlov, sign. I A 5AJ 1, viz též KUBÍKOVÁ, Anna. Jak to bylo s osudy českokrumlovských Židů. *Českokrumlovské listy*. 1998, č. 118, 22. 5., s. 14.

4 Národní archiv v Praze (NA), HBF 25, fol. 137.

5 Samuel Neumann, původně z panství Mladá Vožice, žil se svou druhou manželkou a šesti dětmi v roce 1793 v blízkém Chlumečku, kde byl nájemcem draslárny, viz NA, HBS 1793, Budějovický kraj, panství Krumlov, statek

a řemeslníků. V první polovině 19. století se Židé směli na Špičáku dočasně zdržovat pouze za účelem podomního obchodu a návštěvy trhů.⁶ Špičák nebyl zajímavým místem k zobrazování, proto jej opomíjí většina pohledů na město. Charakter původní zástavby předměstí Špičáku zachycuje pouze několik cenných fotografií z přelomu 19. a 20. století z ateliéru Josefa Wolfa.⁷

K zásadní změně v postavení Židů v Krumlově došlo až kolem poloviny 19. století, kdy se v důsledku zrušení některých diskriminačních opatření začaly na Špičáku usazovat nově příchozí židovské rodiny z vnitrozemí, většinou z oblasti jižních a jihozápadních Čech. Roku 1854 se rodiny sloučily do náboženského spolku, jehož představeným byl Ignaz Kaff⁸ a předzpěvákem v modlitebně Lazar Klein.⁹ Mezi nově příchozími¹⁰ vynikaly rodiny Bloch a Lederer a portréty jejich představitelů byly zařazeny do publikace o židovské komunitě v Českém Krumlově vydané v roce 1929.¹¹

Významný přelom znamenal rok 1861, kdy Ignaz Spiro, dosavadní majitel papírny v Červené Řečici, koupil Pachnerovu papírnu v Českém Krumlově na Plešivci. Ignaz Spiro byl nejvýraznější osobností židovské komunity v Českém Krumlově za celou dobu jejího působení. Narodil se ve vesnici Kalenice nedaleko Horažďovic 21. 7. 1817; když mu byl jeden rok, zemřel jeho otec Josef.¹² Raně mládí prožil Ignaz v Koloďích nad Lužnicí, kde se vzdělával na ješivě.¹³ Odtud přesídlil do Jindřichova Hradce k příbuzným své matky¹⁴ a společně se starším bratrem Jakobem pomáhal živit rodinu sběrem starého papíru. V této oblasti začali bratři později i podnikat, od roku 1843 si společně pronajali papírnu v Nové Bystřici a později v Červené Řečici.¹⁵

V roce 1861 se Ignaz osamostatnil a usadil se v Českém Krumlově, což znamenalo později pro město i region značný přínos. V roce 1867 rozšířil své působení do Větřní, kde zakoupil Pečkovský mlýn a přeměnil jej na papírnu.¹⁶ Rodina Spiro se vzdělávala i v historii papírnictví a byla si vědoma tradic, na něž navazovala. Nechala zhotovit kresbu rozvětveného stromu na způsob rodokmenu, kde jsou uvedeny výrobní papíru od 70. let 16. století až po rodinu Pachner a Spiro.¹⁷ Firma prosperovala, rozšiřovala se a patřila mezi významné zákazníky fotoateliéru Seidel, který zdokumentoval vývoj továrny ve Větřní přibližně 900 fotografiemi.¹⁸ Ignaz Spiro se s rostoucím bohatstvím stal i stavebníkem v krumlovské městské části Plešivec. Nechal si zde pražským stavitelem Lazarem Krausem postavit vilu (čp. 286), která svým vzhledem dominovala okolí a působila ja-

2

■ Poznámky

Chlumeček, viz též BOHÁČEK, Jan; HÁLEK, Jan; KUČEROVÁ, Klára; MÁDLOVÁ, Vlasta (eds.). *Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793, I.*, Státní ústřední archiv v Praze 2002, s. 242. ISBN 80-85475-91-X.

⁶ SOA Třeboň, cit. v pozn. 3.

⁷ Tři fotografie z první poloviny 20. století zachycují charakter zástavby Špičáku před výstavbou objízdné silnice a sídliště, která zničila původní atmosféru tohoto předměstí. SOKA Český Krumlov, Sbírka pohlednic a fotografií Český Krumlov, sign. II F 73, 85, 86. Pocházejí z ateliéru Josefa Wolfa (1864–1938), českokrumlovského rodáka, který se vyučil fotografem v první polovině 80. let u Gottarda Zimmera (narozen 1847) v Českém Krumlově. Vlastní fotoateliér si zde Josef Wolf založil v roce 1891, kdy se do Krumlova vrátil po cestě za zkušenostmi. Spolupracoval i s filmovými ateliéry a zaměřil se mimo jiné i na natáčení pašijových her v blízkých Hořicích.

⁸ Rodina pocházela z Koloďej, viz NA Praha, HBF 26, fol. 145.

⁹ SOKA Český Krumlov, Okresní úřad Český Krumlov, sign. 5K/29, karton č. 5.

¹⁰ Rodiny Hájek, Lederer, Lewid, Meller, Fischer, Bloch, viz MAŠKOVÁ, Věra. *Židovské obyvatelstvo v Českém Krumlově v letech 1850 – 1938*, nepublikovaný rukopis. Děkuji Věře Maškové za jeho poskytnutí a za cenné rady. Ve zkráceném znění zveřejněno: Kol. aut. *Židé v Čechách 3*. Sborník příspěvků ze semináře konaného 6. a 7. října 2010 v Tachově : Židovské muzeum v Praze, 2010, s. 93–103. ISBN 978-80-87366-10-3.

¹¹ HIRSCH, Leopold. *Geschichte der Juden in Böhm.*

Krumau. In GOLD, Hugo (ed.). *Židé a židovské obce v Čechách v minulosti a v přítomnosti*. Praha : Židovské nakladatelství, 1929, s. 50; Jakob Bloch, obchodník s plodinami (1824 Čichtice – 1903 Český Krumlov), viz SOKA Český Krumlov, AM Č. Krumlov, O-1, i. č. 102, a Ignaz Lederer (1848–1918) z rodiny pocházející z Radenína, která provozovala v Krumlově podnik na výrobu octa a likérů, viz SOKA Český Krumlov, AM Č. Krumlov, O-1, i. č. 101.

¹² Josef Spiro zemřel v září 1818, viz NA Praha, HBMA 1941, pag. 7.

¹³ HIRSCH, L., cit. v pozn. 11. Autor statí Leopold Hirsch, místní rabín, žil v Českém Krumlově od roku 1902, je proto pravděpodobné, že informace o Ignazově dětství získal od jeho potomků.

¹⁴ Rodina Fluss včetně dcery Rosalie, pozdější Ignazovy matky, žila na konci 18. století ve vesnici Radouňka u Jindřichova Hradce, viz NA Praha, HBS 1793, panství Jindřichův Hradec, viz též MAREK, Jindřich; SKALICKÝ, Karel; VESELÁ, Irena, HÁLEK, Jan; KUČEROVÁ, Klára; ŠVADLENOVÁ, Martina (eds.). *Soupis židovských rodin v Čechách z roku 1793, III.*, Státní ústřední archiv v Praze, 2003, s. 335. ISBN 80-86712-03-6.

¹⁵ Jakobovi se v Červené Řečici narodil syn Leopold Spiro, viz NA Praha, HBM 82, fol. 2.

¹⁶ MARKOWICH, Johann (ed.). Ignaz Spiro & Söhne. In Kol. aut. *Grossindustrie Österreichs*. Wien : Verlag von Leopold Weiss, 1898, s. 47–49.

¹⁷ Regionální muzeum v Českém Krumlově, i. č. H 3290.

¹⁸ BINTEROVÁ, Alena (red.). *Fotoateliér Seidel: Poloodhalená tajemství*. Český Krumlov : Českokrumlovský rozvojový fond, 2012, s. 34–35. ISBN 978-80-904328-3-3.

3

4

ko menší zámecké sídlo. Služby fotografa Josefa Seidela využívala nejpozději od 90. let 19. století celá rozvětvená rodina Spiro. Patřila mezi místní elitu a její výjimečné postavení uznávaných průmyslníků v oblasti papírenství v rakousko-uherské monarchii přispívalo i k tolerantnímu přijímání Židů v městě.¹⁹

Ignaz působil v čele místní židovské komunity od 70. let 19. století a spolu s dalšími usiloval po desetiletí o ustavení židovské obce.²⁰ V této době patřili krumlovští Židé k náboženské obci v Rožmberku nad Vltavou, kde byly vedeny jejich matriční záznamy a kde byli na tamějším hřbitově také pohřbíváni.²¹ Velkým počinem bylo roku 1891 založení vlastního židovského hřbitova, jehož součástí se krátce

poté stala i obřadní síň. Mezi prvními pohřbenými byl Ignaz Spiro sám; zemřel 25. října 1894. Spirova rodinná hrobka byla umístěna v ose vstupní brány a obřadní síně a přicházelo se k ní stromovou alejí. Honosný náhrobek ze švédské žuly je ve své původní podobě bez pozdějších bočních přístavek pro uložení urn zachycen na Seidlově fotografii z roku 1925.

K ustavení židovské náboženské obce v Českém Krumlově došlo v posledním roce Ignazova života, stanovy nesou datum 1. 9. 1893, a Ignaz Spiro působil krátce v jejím čele. Po jeho smrti jej ve funkci představeného vystřídal jeho nejstarší syn Ludwig. Na Českokrumlovsku žilo v té době přibližně 200 Židů, z nich většina v Českém Krumlově a ve Větřní. První

Obr. 3. Fotografie vily Ignaze Spira na předměstí Plešivci v Českém Krumlově, první čtvrtina 20. století. (Muzeum Fotoateliér Seidel)

Obr. 4. Fotografie hrobky rodiny Spiro na židovském hřbitově v Českém Krumlově, 1925. (Muzeum Fotoateliér Seidel)

rabínem se stal Samuel Fischmann, který v Českém Krumlově vyučoval náboženství již od roku 1886. Za jeho působení se konaly bohoslužby v modlitebně v budově sirotčince čp. 60 v Kájovské ulici. Samuel Fischmann žil v Krumlově s početnou rodinou osmi dětí.²² V roce 1902 zemřela jeho žena Sofie²³ a v témže roce byl zvolen rabínem Leopold Hirsch. Samuel Fischmann se odstěhoval do Habrů, kde následujícího roku 20. 3. 1903 zemřel.²⁴ V literatuře byly publikovány portrétní fotografie obou rabínů, rabína Fischmanna i rabína Hirsche,²⁵ stejně jako dalších členů představenstva a zastupitelstva židovské náboženské obce (JUDr. Adolf Kohn 1857–1923²⁶ a MUDr. Julius Loria 1866–1934²⁷).

Leopold Hirsch byl v letech 1902–1934 nejdelší sloužícím rabínem v Českém Krumlově.²⁸ V roce 1903 se oženil s Mathilde, rozenou Antscherlik, ze Soběslavi a v Krumlově se jim

■ Poznámky

Josef Seidel (1859–1935) byl Wolfovým vrstevníkem. Svými fotografiemi zachycoval známá i neznámá místa Krumlovska a Šumavy, dokumentoval významné události a proslavil se i svými novými technologiemi výroby fotografie. Díky jeho bohaté činnosti jsou dochovány portréty většiny významných členů českokrumlovské židovské komunity.

19 MAŠKOVÁ, V., cit. v pozn. 10.

20 SOKA Č. Krumlov, cit. v pozn. 9.

21 HIRSCH, L., cit. v pozn. 11, s. 49.

22 SOKA Český Krumlov, AM Český Krumlov O-1, i. č. 101.

23 Sofie rozená Abeles (24. 4. 1862 v Mnichově Hradišti – 4. 1. 1902 v Českém Krumlově), viz SOKA Český Krumlov, AM Český Krumlov, O-1, i. č. 101. Její náhrobek je dochován na místním židovském hřbitově.

24 NA Praha, HBMA 394, fol. 73. Samuel Fischmann se narodil 1. 10. 1844 v Novém Veselí u Žďáru nad Sázavou.

25 HIRSCH, L., cit. v pozn. 11, s. 50.

26 Pocházel z Horažďovic, viz SOKA Český Krumlov, AM Český Krumlov, O-1, i. č. 103. Horažďovice byly i místem původu Spirovy rodiny, takže není vyloučena vzájemná spřízněnost obou rodin.

27 Pocházel z Červené Řečice, viz SOKA Český Krumlov, AM Český Krumlov, O-1, i. č. 103. Z Červené Řečice Ignaz Spiro přišel do Krumlova. Je proto pravděpodobné, že z bývalého působiště pojily obě rodiny vzájemné blízké vztahy.

28 Narodil se v Maštově 29. 11. 1873, úřad rabína zastával nejprve ve Volyni, odkud přišel do Krumlova.

Obr. 5. Fotografie rabína Leopolda Hirsche s první manželkou a dětmi, kolem roku 1907. (Muzeum Fotoateliér Seidel)

Obr. 6. Fotografie exteriéru synagogy v Českém Krumlově, po roce 1910. (Muzeum Fotoateliér Seidel)

narodily dvě děti, Ervin a Frieda.²⁹ Na místním židovském hřbitově pohřbil rabín Hirsch svoji první ženu Mathildu i druhou ženu Herminu, s níž strávil dvacet let života.³⁰ Nechal pro ni postavit náhrobek s nápisem Familie prof. Dr. Leopold Hirsch, pod nímž byl 8. 3. 1937 také sám pohřben.³¹ Už od roku 1934, kdy odešel na odpočinek, neměla krumlovská obec vlastního rabína, proto funkci zastupujícího rabína zastával českobudějovický rabín Karl Thieberger.

V době působení rabína Hirsche došlo k výstavbě synagogy, o níž krumlovská židovská obec usilovala řadu let. V letech 1909–1910 na základě finančního daru rodiny Spiro zakoupila v městské části Plešivec zahradu rodiny Neumüller a na jejím pozemku byla podle návrhu architekta Victora Kafky postavena synagoga v historizujícím otoském slohu.³² Provedení svěřila obec firmě stavitele Sosny. Stavba byla koncipována jako jednodlná, ve vedlejších prostorách při vstupní předsíni byla zimní modlitebna a učebna rabína, obě napojené na komínový systém s možností vytápění. V předsíni jsou dochovány nápisy jako pozůstatky po americké armádě, která po osvobození roku 1945 používala synagogu jako svoji modlitebnu. Architekt umístil v symetricky koncipovaném půdorysu při východní stěně kancelář rabína a prostor pro varhany a chór. Hlavní loď byla klenutá falešnou valenou klenbou, okna synagogy byla členěna ve tvaru Davidovy hvězdy, kovová Davidova hvězda připomínala účel stavby i na vrcholu věže.³³ Lavice rozmístěné v obou polovinách loď sloužily v levé části mužům a v pravé ženám.³⁴ Aron ha-kodeš ve východní stěně synagogy byl umístěn v bohatém dřevěném orámování. Prostor suterénu ve svažitém terénu synagogy obývala čtyřčlenná rodina rabína Leopolda Hirsche. Vybavení synagogy bylo z větší části zničeno po nástupu nacistické moci.³⁵

Bohaté sponzorování výstavby synagogy umožnil rozvoj podnikání rodiny Spiro. Firma prosperovala i za Ignazových synů Ludwiga a Emanuela, kdy byla ve Vyšším Brodě jejich přičiněním zbudována roku 1903 hydroelektrárna, napájející od roku 1906 celý Český Krumlov a okolí elektřinou. Krátce po uvedení hydroelektrárny do provozu vyfotografoval Josef Seidel také interiér strojovery.³⁶ K posílení činnosti papírny ve Větrní pomohlo i zřízení vlakové vlečky do Kájova, vyřešila se tím doprava materiálu i zboží. Papírna patřila mezi nejvýznamnější hospodářské podniky rakousko-uherské monar-

5

6

■ Poznámky

29 AM Č. Krumlov, O-1, i. č. 105, č. 2436. Syn Ervin působil od roku 1924 ve Spirově továrně ve Větrní, dcera Frieda se provdala do rodiny Bloch. Foto Ervina Hirsche viz Regionální muzeum Český Krumlov, fotoalbum zaměstnanců Spirový továrny, i. č. 3566. (Ervin Hirsch 7. 1. 1904 – 6. 9. 1943 Osvětim, Elfrieda Blochová 31. 8. 1905 – 6. 9. 1943 Osvětim, viz KÁRNÝ, Miroslav a kol. (ed.). *Tereziánská pamětní kniha*. Praha : Melantrich, 1995, s. 1175 a 1228. ISBN 80-7023-225-0.)

30 Rodinné fotografie jeho druhé manželky jsou rovněž dochovány v Seidlově fotoateliéru. Poslední čtyři roky života strávil rabín se svojí třetí ženou Annou, rozenou Reschovou, viz SOKA, Č. Krumlov, cit. v pozn. 28. Hypoteticky lze identifikovat Annu Reschovou na fotografii fotoalba zaměstnanců v Regionálním muzeu v Českém Krumlově, i. č. 3566.

31 Archiv Židovského muzea v Praze, Český Krumlov, inv. č. 41220, Hrobová kniha, hrob č. 130.

32 SOKA Český Krumlov, AM Český Krumlov O-1, i. č. 4115, karton č. 842, čp. 282 Plešivec.

33 Při zabrání Sudet na podzim 1938 bylo úřady rozhodnuto zbavit synagogu těchto specifických znaků, viz SOKA Český Krumlov, cit. v pozn. 32. Nakonec tento záměr nebyl realizován.

34 Na základě ústního svědectví Ruth Hálové, rozené Adlerové, je známo, že děti seděly v předních lavicích.

35 Soupis zařízení zmiňuje troje kamna, z toho dvojce kachlová, 15 lavic, skříň na modlitební knihy a svítky Tóry a dřevěný oltář, viz SOKA Český Krumlov, AM Český Krumlov O-1, cit. v pozn. 32.

36 BINTEROVÁ, A., cit. v pozn. 18, s. 146. Bohatá fotodokumentace se záběry technického vybavení Spirových podniků je uložena také v Regionálním muzeu v Českém Krumlově.

7

chie a udržela si své postavení i po jejím rozpadu.

Období 1. světové války ukázalo charitativní stránku rodiny Spiro. Už na počátku války byl Český Krumlov určen za místo, kde se mají léčit zranění vojáci. Manželka Ludwiga Spira Antonie působila v čele ženského spolku Červeného kříže³⁷ a v bývalém Pečkovském mlýně ve Větrní byla umístěna ozdravovna pro zraněné vojáky. Lazaretní vlak financoval kníže Schwarzenberg a další ozdravovny byly umístěny v několika příhodných budovách v Českém Krumlově.³⁸ Větrní bylo považováno za lokalitu s čistým vzduchem, vhodnou pro rekonvalescenci vojáků. V ozdravovně ve Větrní působil i lékař Julius Loria, člen židovské náboženské obce a její pozdější představený v letech 1926–1934. Fotografie z válečných let jej zachycují v provizorní ordinaci, zřízené v budově bývalého Pečkovského mlýna ve Větrní.³⁹ Dr. Julius Loria byl v Krumlově velmi oblíben, o čemž svědčí plaketa s jeho reliéfním vypoobením na obřadní síni židovského hřbitova. Dodnes se uchoval v mysli pamětníků jako výjimečně laskavý člověk.⁴⁰

Značné utrpení přinesla první světová válka obyvatelům Haliče, kteří prchali před frontou na západ a mimo jiné přišli v počtu asi 150 také do Krumlova. Ubytování byli většinou ve Větrní a okolí. Větší část haličských uprchlíků

tvořili Židé a opět pomohla rodina Spiro, která se postarala o nejnnutnější ubytování a vybavení.⁴¹ Jednoduché náhrobky haličských uprchlíků židovského původu najdeme na židovském hřbitově. Emanuel Spiro zřídil v domě čp. 77 v Široké ulici sirotčinec pro válečné sirotky a za svůj mimořádný počín byl oceněn čestným občanstvím města Krumlova.⁴²

Spirova široká rodina byla unikátním způsobem zachycena v portrétních fotografiích, uložených krátce před smrtí Ignaze Spira ve věžiце jeho vily na Plešivci čp. 286. Dokumenty datované 12. květnem 1894 byly umístěny v zinkovém pouzdře a obsahovaly pamětní spis Spirovy firmy, 27 fotografií členů rodiny a předních úředníků firmy, ukázky tehdejších výrobků obou papíren a 11 mincí jako ukázky platidel na konci 19. století.⁴³ Tyto unikátní fotografie byly od 90. let 20. století považovány za ztracené,⁴⁴ takže podoba všech členů rodiny, až na výjimky,⁴⁵ nebyla dosud známa. Mís-

■ Poznámky

37 SOKA Český Krumlov, Červený kříž Český Krumlov, S-238. Fotografie zachycující dámy z vedení spolku je opatřena legendou s jejich jmenovkami.

38 Plánek ozdravoven a nemocnic pod Červeným křížem, viz SOKA Český Krumlov, Červený kříž Český Krumlov, S-238, cit. v pozn. 37.

Obr. 7. Fotografie interiéru synagogy v Českém Krumlově, po roce 1910. (Muzeum Fotoateliér Seidel)

39 Srov. BINTEROVÁ, A., cit. v pozn. 18. Dr. Loria sice není výslovně jmenován, ale jeho identifikaci umožňují jeho další vyobrazení, např. HIRSCH, L., cit. v pozn. 11, nebo reliéfní podobizna na plakete obřadní síně na židovském hřbitově. (Julius Loria, narozen 9. 5. 1866 v Červené Řečici, zemřel 1934 v Dubí u Teplic; viz SOKA Český Krumlov, AM Český Krumlov, O-1, i. č. 103.)

40 Z osobní korespondence s Ruth Hálovou, rozenou Adlerovou, narozenou 1926 v Českém Krumlově.

41 VESELÝ, Jiří. Českokrumlovsko ve válečných letech 1914–1918. In KUBÍKOVÁ, Anna (ed.). *Českokrumlovsko: mozaika dějin 1850–1990*. Český Krumlov : Státní okresní archiv, 2000, s. 41–51.

42 SOKA Český Krumlov, AM Český Krumlov, M-1, i. č. 1387.

43 KUBÍKOVÁ, Anna. Nové dokumenty k počátkům větrníské papírny. In *Výběr z prací členů Historického klubu při Jihočeském muzeu v Českých Budějovicích*, ročník 23, 1986, s. 44–45. Mince jsou uloženy v Regionálním muzeu v Českém Krumlově. Dokumenty, předané Oblastním archivem v Třeboni, pobočkou Český Krumlov, do archivu továrny ve Větrní, se v 90. letech 20. století ztratily.

44 V předávacím protokolu ze dne 17. 7. 1985, SOA Třeboň, pobočka Č. Krumlov, továrně ve Větrní je uveden seznam všech portrétovaných, viz korespondence SOA, v kopii archiv Matana, a. s. V polovině dubna roku 2013

8

Obr. 8. Fotografie Salomona Kobiase s manželkou a dvěma syny, kolem roku 1920. (Muzeum Fotoateliér Seidel)

Obr. 9. Fotografie bratří Kohnů – Alfreda, Huga a Rudolfa, kolem roku 1920. (Muzeum Fotoateliér Seidel)

9

to posledního odpočinku této druhé Spirovy krumlovské generace na židovském hřbitově zachycují Seidlovy fotografie Spirovy hrobky z druhé poloviny 20. let 20. století. Byly pořízeny při příležitosti pohřbu členů rodiny v době, kdy již existovaly nově zbudované boční stěny náhrobku připravené pro další urny.

Syn Emanuela Spira Hans přesídlil z Krumlova do Větrní, kde si počátkem 20. let 20. století postavil podle projektu vídeňských architektů Paula Fischela a Heinze Sillera vilu situovanou na rozhraní kopce s výhledem do vltavského údolí.⁴⁶ Svým stylem a některými architektonickými prvky vila korespondovala s probíhající výstavbou úřednických a dělnických domků.⁴⁷ Větrní i zdejší Spirovu rodinu fotografoval Josef Seidel poměrně často.⁴⁸ Seidlem byl zdokumentován také pohřeb Hanse Spira v roce 1931. Pohřební průvod směřoval z jeho vily ve Větrní na místní hřbitov, kde byl Hans coby přestoupivší ke křesťanství pohřben.⁴⁹

Majitelé Spirovy papírny zaměstnávali přední úředníky z řad židovského obyvatelstva. Koncem 19. století stál v čele úředníků Salomon Kobias (1850–1928), původně disponent, později ředitel papírny v Českém Krumlově. Salomon Kobias byl rovněž autorem pamětního spisu uloženého ve věžičce domu na Plešivci.⁵⁰ Na rodinné fotografii je zachycen s manželkou a dvěma syny, z nichž mladší Baruch Bertold působil později v době 2. světové války v Pa-

lestině jako violoncellista a je znám jako autor mnoha skladeb.⁵¹

Mezi úředníky Spirovy továrny později vynikl Rudolf Klement, původním jménem Rudolf Kohn (1881–1967).⁵² Vzdělání získal na českokrumlovském gymnáziu, od roku 1904 bydlel ve Větrní, kde později zastával funkci generálního ředitele.⁵³ Z doby jeho profesního vzestupu a rodinné pohody pocházejí fotografie z let 1916–1917 se ženou Irmou a prvním synem. Dochována je i fotografie ředitele Klementa úřadujícího ve své reprezentativní kanceláři ve Větrní.⁵⁴ Za jeho působení byla jednotlivým zaměstnancům pořizována pamětní fotoalba s portréty a rokem nástupu do firmy.⁵⁵ V letech 1934–1938 zastával Rudolf Klement funkci posledního představeného židovské náboženské obce. Se svou ženou Irmou přežil holocaust⁵⁶, na rozdíl od synů Josefa a Antonína a bratra Huga, kteří zahynuli v letech 1942–1945.

Funkci správce židovské náboženské obce zastával Filip Penížek, zároveň od roku 1895 zaměstnanec Spirovy papírny.⁵⁷ Díky tomu, že od konce 19. století nechávali Spirové své zaměstnance z řad úředníků portrétovat, dochoval se v Seidlově fotoateliéru i portrét Filipa Penízka.⁵⁸ Jeho rodina je pohřbena na židovském hřbitově, on sám zemřel krátce po příjezdu do Terezína v květnu 1942 ve věku 92 let.⁵⁹

■ Poznámky

byly fotografie, spis i ukázky papíru objeveny v dosud nezpracovaném fondu archivní pobočky Státního oblastního archivu Třeboň v Českých Budějovicích a po restaurování budou zpřístupněny.

⁴⁵ Některé z nich byly publikovány, viz BEDŘICH, Václav a kol. *Příběh města Český Krumlov*. Vydáno při příležitosti 700. výročí města Český Krumlov (1309–2009). Český Krumlov : Městský úřad Český Krumlov, 2009, s. 51. ISBN 978-80-254-4796-3.

⁴⁶ ERBANOVÁ, Eva; ŠILHAN, Milan; ŠVÁCHA, Rostislav et al. *Slavné vily Jihočeského kraje*. Praha : FOIBOS, 2007, s. 103–105. ISBN 978-80-87073-03-2.

⁴⁷ Fotografie úřednického domu z Větrní viz Regionální muzeum v Českém Krumlově, i. č. H 3306.

⁴⁸ Muzeum Fotoateliér Seidel, zejména fotografie sourozenců Hanse, Friedy a Marianne (Mizzi), dětí Emanuela Spira.

⁴⁹ Hans nechal zřídit ve Větrní křesťanský hřbitov a kostel, v němž se v druhé polovině 30. let vdávala jeho dcera Rita.

⁵⁰ Text spisku byl použit i pro Grossindustrie Österreichs, kde však Salomon Kobias není uveden jako autor, viz KUBÍKOVÁ, A., cit. v pozn. 43.

⁵¹ MAŠKOVÁ, V., cit. v pozn. 10. Náhrobek rodiny Kobiasovy najdeme na místním židovském hřbitově.

⁵² Rudolf byl synem Phillipa Kohna, ředitele českokrumlovské papírny, a bratrem Huga, místního zubního lékaře. Philip zemřel roku 1898 ve věku 58 let a honosný náhrobek rodiny Kohn najdeme na židovském hřbitově blízko vchodu.

⁵³ MAŠKOVÁ, V., cit. v pozn. 10.

⁵⁴ Regionální muzeum Český Krumlov, inv. č. H 3279.

⁵⁵ Jeden exemplář fotoalba dochován v Regionálním muzeu Český Krumlov, další v Muzeu Fotoateliér Seidel.

⁵⁶ Popel manželů Rudolfa a Irmu Klementových je uložen v urnovém háji Nového olšanského židovského hřbitova v Praze.

⁵⁷ SOKA, AM Český Krumlov, O-1, i. č. 104.

⁵⁸ Fotoalbum v Regionálním muzeu, Muzeum Fotoateliér Seidel.

⁵⁹ KÁRNÝ, M., cit. v pozn. 29, s. 485.

Obr. 10. Fotografie Ruth Adlerové v kostýmu při oslavě svátku Purim, 1936–1937. (Muzeum Fotoateliér Seidel)

ro (1904–1967). Poté, co bylo Petru Spirovi v letech 1946–1949 po opětovné žádosti o získání československého občanství toto právo odepřeno, mohl se vrátit do Českého Krumlova až posmrtně. Jeho popel byl za dosud nejasných okolností uložen do Spirovy krumlovské hrobky v roce 1967.⁶⁴

Židovská komunita v Českém Krumlově je jedinečným způsobem zachycena místními fotoateliéry Josefa Wolfa a Josefa Seidla. Zejména Seidlův fotoateliér ji zdokumentoval v mimořádném rozsahu, rozmanitosti a kvalitě. Prostřednictvím fotografií můžeme sledovat místní významné události, stavební rozvoj Větrní i měnící se tvář Plešivce. Díky Seidlovým fotografiím známe detaily zdejší synagogy a především portréty různých židovských osobností. Fotografie umožňují blíže se seznámit s příslušníky krumlovské náboženské obce, jejichž osudy byly dosud známy jen z písemných pramenů. Novodobá historie židovské krumlovské komunity se dočkala zpřítomnění v zimní modlitebně synagogy, kde fotografie Wolfova a Seidlova ateliéru zachycují jednotlivé postavy a dění v první polovině 20. století a vytvářejí pozoruhodný dokument o životě zdejších Židů.⁶⁵

■ Poznámky

60 Pocházel z Divišova. V roce 1933 byl kantorem v Mariánských Lázních. V Českém Krumlově bydlel v Horní Bráně čp. 195., viz ŠOKA, Ondřej. *Židovská náboženská obec v Českém Krumlově*, nepublikovaná studentská práce, Gymnázium Český Krumlov, 2007.

61 KÁRNÝ, M., cit. v pozn. 29, s. 135.

62 Z osobní korespondence s Ruth Hálovou. Také její kniha vzpomínek: HÁLOVÁ, Ruth. *Jen z Boží milosti*, soukromý náklad.

63 František Herbert ŽALUD je autorem knihy *Přežili jsme*. Praha: Trilabit, 1998. ISBN 80-260-2516-4.

64 ŠOKA Český Krumlov, ONV Český Krumlov, Ú 39, sign. 216/1949 – státní občanství.

65 Synagoga, naposled využívaná jako skladiště kulís zámeckého divadla, byla vrácena městem do vlastnictví Židovské obce v Praze v roce 1997. Roku 2006 byla uzavřena partnerská a nájemní smlouva s Českokrumlovským rozvojovým fondem, díky čemuž se podařilo získat významnou dotaci z Regionálního operačního programu (fondy EU), která umožnila celkovou rekonstrukci. Provoz a kulturní využití obnovené budovy smluvně i nadále zajišťuje ČKRF, koncepci expozice zpracovala Matana, a. s., za grafické spolupráce Nory Procházkové.

Podobný osud postihl i posledního krumlovského chazana Karla Krebse (1911–1941). V Českém Krumlově působil od září 1935, po smrti rabína Hirsche převzal i vedení matriky.⁶⁰ Zahynul po transportu do Lodže 3. 11. 1941.⁶¹ K jeho působení v Krumlově se nepodařilo najít žádné fotografie. Přesto ze vzpomínek pamětnice Ruth Hálové, rozené Adlerové, víme, že byl kantor Krebs velmi oblíben dětmi a připravoval s nimi různá představení. K jeho činnosti můžeme proto vztáhnout fotografii Ruth v dětském věku z oslavy svátku Purim pravděpodobně z jara roku 1936 nebo 1937.⁶² Je to

jedno z posledních vyobrazení připomínajících židovskou komunitu v Krumlově a zároveň dokládajících její náboženský a společenský život těsně před 2. světovou válkou.

Svoji činnost skončila krumlovská židovská náboženská obec v září roku 1938 po příchodu nacistů a obsazení Sudet. Část židovských obyvatel emigrovala do vnitrozemí, mezi nimi i poslední mužský potomek rodiny Spiro Petr Ignaz. Holocaust přežili jen jednotlivci, mezi nimi i dva poslední Židé pohřbení na židovském hřbitově po 2. světové válce: František Herbert Žalud (1919–1993)⁶³ a Petr Ignaz Spi-